

اسلام و سیاست خارجی انگلیس

محمد پورقربان، حمیدرضا تبشیری^۲

۳۰

چکیده

آمارها نشان می‌دهد که اسلام سریع‌ترین دین رو به گسترش در جهان است. حضور مسلمانان در موقعیت خاص جغرافیایی (خصوصاً در غرب آسیا) به جهت حضور سرشار انرژی و ... منجر به آن شده که کشورهای سلطه‌گر همچون انگلیس خواستار بهره‌برداری بی‌هزینه از آن منابع را داشته باشند با وجود این موضوع حضور جریان‌های اسلامی سد راهی برای این نفوذ بوده است. با این توضیح سوال اصلی این تحقیق عبارت‌اند است از انگلیس برای حفظ قدرت و تداوم نفوذ خود در منطقه غرب آسیا در برابر دین مبین اسلام که به عنوان عنصر پویا و پنهان در فهم شکلگیری تحولات در این منطقه موثر بوده است، چه راهبردی را دنبال می‌کند؟ فرضیه این پژوهش اینگونه مطرح می‌شود که سیاست تفرقه که یک سیاست قدیمی در تاریخ این کشور برای ایجاد نفوذ و استمرار قدرت بوده در دستور کار این کشور هم اکنون نیز قرار داشته تا بتواند منافع خود را تأمین کند. نتایج این تحقیق نشان از آن دارد که در طی قرن‌های گذشته، بریتانیا برای دسترسی آسانتر به منابع سرزمینی دیگر کشورها بویژه کشورهای اسلامی از شیوه‌های پنهان و اعمال سیاست‌های پیچیده‌ای بهره‌برده است که نمونه برجسته این سیاست در مبارزه با وحدت دینی دیگر ملت‌ها از راه فرقه‌سازی و خلق جنبش‌های مذهبی ابداعی بوده است.

کلیدواژه‌ها: سیاست خارجی، استعمار، تفرقه، دین، اندیشه.

دوره ۸، شماره ۳، پیاپی ۳۰

پاییز ۱۴۰۳

مقاله علمی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۳/۸/۰۶

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۳/۹/۲۹

صص: ۱۵۷-۱۳۳

شابا چاپ: ۴۵۶۵-۲۵۸۸

الکترونیکی: ۰۳۸۱-۲۷۱۷

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۱. استادیار روابط بین‌الملل، گروه علوم سیاسی، واحد کرج، دانشگاه آزاد اسلامی، کرج، ایران (نویسنده مسئول)

mhpqr@yahoo.com

۲. دانش‌آموخته دکتری علوم سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج، کرج، ایران

اسلام سریع‌ترین دین رو به گسترش در جهان است و پس از مسیحیت، بزرگ‌ترین دین در اروپا است. ۴۹ کشور دارای اکثریت مسلمان هستند که حدود ۶۲٪ برابر یک میلیارد نفر در جنوب و جنوب شرق آسیا زندگی می‌کنند. مطالعه مرکز تحقیقاتی Pew آمریکا پیش‌بینی کرده که تا سال ۲۰۵۰، تعداد مسلمانان در آلمان به ۲۰ درصد کل جمعیت، در فرانسه به ۱۸ درصد و در انگلیس به ۱۷ درصد خواهد رسید (Pew Research Center, n.d.). دو محقق به نام‌های پیر روستان و الکساندرا روستان در سال ۲۰۱۹ مطالعه‌ای را با عنوان «جمعیت مسلمانان اروپا در کدام کشورها و در چه سالی اکثریت خواهد بود؟» انجام دادند و به نتایج جالبی رسیدند (Rostan & Rostan, 2019).

نتیجه این مطالعه که شامل ۳۰ کشور اروپایی بود، نشان می‌دهد که طبق محتمل‌ترین سناریو، مسلمانان پس از حدود ۱۰۰ سال در سوئد، فرانسه و یونان اکثریت خواهند بود و این مساله در بلژیک و بلغارستان حدود ۱۲۰ سال طول خواهد کشید (Asriran, n.d.). همچنین، مسلمانان در ایتالیا، لوکزامبورگ و بریتانیا حدود ۱۵۰ سال دیگر اکثریت خواهند بود. طبق آخرین سرشماری شورای مسلمانان بریتانیا از جمعیت سه میلیون مسلمانان بریتانیا در سال ۲۰۱۴، تنها هشتاد هزار در خارج از انگلیس (۷۷۰۰۰ مسلمان در اسکاتلند و ۳۸۰۰۰ مسلمان در ایرلند شمالی) ساکن هستند و مابقی در انگلیس اقامت دارند. این میزان در مقایسه با ۱,۵۵ میلیون مسلمان در سال ۲۰۰۱ رشد چشمگیری داشته است. آمارهای موجود در این سرشماری نشان می‌دهد که در ۲۶ حوزه انتخاباتی انگلیس و ولز مسلمانان حدود ۲۰ درصد از واجدین رأی را تشکیل می‌دهند (ISNA, n.d.).

انگلیس از قرن نوزدهم میلادی با تکیه بر انقلاب صنعتی، در آستانه توسعه و پیشرفت قرار گرفت. توسعه تجارت، پیدایش طبقه نیرومند سرمایه‌دار تاجر، دستیابی به مواد خام و ارزان، استفاده از نیروی کار بردگان، تکیه بر نیروی دریایی مجهز و پیشرفته و کارآمد، توسعه روزافزون اطلاعات علمی و فنی، پیشرفت و تحول در شیوه‌های کشاورزی و دامداری و برقراری آزادیهای سیاسی، این کشور را در ردیف کشورهای مقتدری قرار داد که می‌توانست راه نفوذ آن را به کشورهای ضعیف و توسعه نیافته هموار سازد. (2009, May 15)

با نگاهی تاریخی به حوادث و اتفاقات ۱۵۰ سال اخیر، انگلستان برای دسترسی آسانتر به منابع سرزمینی دیگر مناطق و بویژه کشورهای اسلامی از شیوه‌های پنهان و اعمال سیاست‌های پیچیده‌ای

بهره برده است که نمونه برجسته این سیاست در مبارزه با وحدت دینی دیگر ملت ها و از راه فرقه سازی و خلق جنبش های مذهبی ابداعی بوده است. از این رو انگلستان در دوران استعمار و تسلط خود بر بخش عظیمی از جغرافیای جهان، از چنین رویکردی پیروی کرده و این رویه را نیز همچنان با اشکال دیگری ادامه می دهد. به خوبی در می یابیم که اسلام، بخصوص مذهب تشیع و ولایت فقیه، همواره چون نیرویی بازدارنده در برابر مداخلات مستقیم و غیرمستقیم اجانب و خطوط انحرافی استثمارگران انگلیس عمل کرده اند. برای نمونه می توان به عملکرد و مقاومت علما و افراد پیرو آنان در قرارداد رژی، نهضت تنباکو، قیام صنعت نفت و انقلاب اسلامی اشاره کرد.

با این مقدمه سوال اصلی این تحقیق عبارتند است از انگلیس برای حفظ قدرت و تداوم نفوذ خود در منطقه غرب آسیا در برابر دین مبین اسلام که به عنوان عنصر پویا و پنهان در فهم شکلگیری تحولات در این منطقه موثر بوده است، چه راهبردی را دنبال می کند؟ فرضیه این پژوهش اینگونه مطرح می شود که سیاست تفرقه که یک سیاست قدیمی در تاریخ این کشور برای ایجاد نفوذ و استمرار قدرت بوده، هنوز در دستور کار این کشور قرار داشته تا بتواند منافع خود را تامین کند. هدف از پژوهش به بررسی حمایت و خلق و یا نوعی از بدعت گذاری در دین توسط انگلستان در کشورهای اسلامی همچون ایران، پاکستان، هند، مصر، عربستان و عراق را مورد بررسی قرار می دهد که بیشترین جمعیت مسلمان و مهمترین جغرافیای جهان را از منابع انرژی و ... برخوردار است.

۱. پیشینه پژوهش

مقالات و پژوهش های متعددی و نزدیک به موضوع این پژوهش نوشته شده است که می توان با دسته بندی زیر به آنها اشاره داشت:

الف) اسلام هراسی

قاسمی، حاتم زاده (۱۳۹۷) در مقاله نقش اتاق فکرها در ترویج اسلام هراسی در انگلستان معتقد اند: اسلام هراسی بعد از حوادث ۱۱ سپتامبر تشدید شد و ابعاد جدیدی به خود گرفت است. ایشان معتقد اند "اتاق فکر های جوامع غربی نیز نقش و تاثیر بسیار مهمی در تقویت، گسترش و جهت دهی آن به آن داشته اند". با توجه به تمرکز مقاله بر روی کشور انگلستان، پرسش مقاله اینست که اتاقهای فکر در این کشور چه نقش و تاثیری در تقویت، گسترش، و جهت دهی به اسلام هراسی

دارند؟ این مقاله در بررسی‌ها نشان می‌دهد که این اتاق فکر راست‌گرا به شکل هدفمند به تهیه گزارشها و انتشار و ترویج ایده‌هایی می‌پردازد که اسلام و مسلمانان را به عنوان یک تهدید معرفی می‌کنند و از این طریق بر افکار مردم و تصمیم‌گیران و سیاستمداران و عملکرد آنها تاثیر می‌گذارد و آنها را برای مقابله با اسلام و مسلمانان جهت می‌دهند.

ب) اسلام ستیزی

عابدینی (۱۳۹۷) در مقاله به عنوان اسلام ستیزی و اسلام هراسی در بریتانیا معتقد است: پس از حادثه ۱۱ سپتامبر در آمریکا، شاهد افزایش اسلام هراسی و اسلام ستیزی در غرب هستیم. نمودهای آن هم در سطوح مختلف از جمله ممنوعیت ورود شهروندان کشورهای عمدتاً مسلمان به آمریکا، ممنوعیت پوشش برقع در برخی کشورهای اروپایی، اظهارنظرهای اسلام ستیزانه مقامات کشورهای غربی، تبعیض میان شهروندان مسلمان و سایر شهروندان در زمینه‌های مختلف همچون استخدام و دادرسی، حمله فیزیکی به مسلمانان و موارد دیگر دیده می‌شود. البته به طور کلی در بریتانیا کمتر شاهد اسلام هراسی سازمان یافته یا اجرای طرح‌های دولتی علیه مسلمانان هستیم. به ویژه پس از تشکیل اتحادیه کشورهای همسود، شهروندان مسلمان زیادی از سرتاسر دنیا به بریتانیا مهاجرت کردند و این کشور از سال‌ها قبل به کشوری چند فرهنگی با سطح پذیرش بالای مهاجران و مسلمانان تبدیل شد.

ج) نفوذ و ایجاد اختلاف

اسلام حسینی، نوری (۱۳۹۷) در مقاله سیاست خارجی دولت انگلستان در قبال بیداری اسلامی: مطالعه موردی مصر معتقد است: سرنگونی مبارک و به قدرت رسیدن جریان اسلام‌گرای اخوان-المسلمین، مقامات انگلیس را بر آن داشت تا در سیاست‌های خود در برابر مصر بازنگری و تجدیدنظر کنند. این مقاله که با هدف پاسخ‌گویی به پرسش کلیدی «بریتانیا در مواجهه با جنبش‌های اسلامی و امواج بیداری اسلامی، چگونه آنها را در راستای اهداف ملی و سیاست‌های خود مدیریت، جهت‌دهی یا کنترل می‌کند؟» تألیف شده است؛ معتقد است سیاست بریتانیا در قبال بیداری اسلامی مبتنی بر رویکردهای استعمارنویین، در جهت احیای دولت‌های قدرتمند وابسته و پاسخ‌گو به قدرت‌های بزرگ است. به همین منظور دولت‌سازی بریتانیا در کشور مصر بر سه پایه «آموزش، کادرسازی و ایجاد شبکه هم‌سو قرار گرفته است.

با بررسی مقاله های ذکر شده اگرچه شباهت های را می توان با موضوع این مقاله پیدا کرد اما هیچ کدام اشاره ای به سیاست پنهان دولت انگلستان در ایجاد اختلاف و فرقه سازی در دین اسلام که به عنوان عنصر پویا و پنهان در فهم مسائل خاورمیانه است نپرداخته و این مقاله سعی دارد تا حد امکان به آن به پردازد.

۲. چارچوب نظری

انگلیس همواره برای حفظ نفوذ خود در کشورهای اسلامی (ایران، عراق، پاکستان و...) در دو بعد سیاست خارجی تنظیم کرده است. (حسینی، نوری، ۱۳۹۷: ۱۴)

الف - سیاست رسمی

دین اسلام با اعلامیه سوم ۱۸۱۲ پارلمان انگلستان قانونی شد. در عین حال، دولت انگلستان اسلام را به عنوان یک دین به رسمیت نمی شناسد و تنها دین به رسمیت شناخته شده، مسیحیت پروتستانی است. (Wikipedia, n.d.) از همین رو اقدامات فراوانی علیه مسلمانان از بعد از واقعه ۱۱ سپتامبر گزارش شده است به طور مثال طی گزارشی که توسط کمیسیون حقوق بشر اسلامی داده شده حاکی از آن است که یک سال پس از واقعه یازدهم سپتامبر، مسلمانان هنوز هم نگرانند که با اهدافی که دولت در مبارزه علیه تروریسم در نظر گرفته مبارزه تروریسم به مبارزه علیه اسلام و مسلمانان تبدیل شود. در این گزارش به موارد متعددی آزار و اذیت مسلمانان و همچنین مواردی که دولت در صدد استرداد و یا تعقیب مسلمانان به دلایلی از جمله فعالیت های شبه نظامی و به تصمیمات تروریستی بوده، اشاره شده است. (IRNA, n.d.)

ب - سیاست پنهان

در مقابله سیاست آشکار دولت انگلستان، سیاست پنهان این دولت است که با سیاست تفرقه^۱ قابل تعریف است. این سیاست که جزء نظریه ای های سیاسی از قدیم الایام تا به امروز بوده است؛ در مورد سیاست ها و پشت پرده تصمیم های بزرگ مورد استفاده قرار گرفته است. (مشیرفر، ۱۴۰۲)

^۱ دیکشنری Merriam – Webster چنین آمده است:

to make a group of people disagree and fight with one another so that they will not join together against one.

مصادیق فراوانی از سیاست تفرقه در تاریخ انگلستان قبل از جنگ جهانی اول وجود دارد. انگلیسی‌ها در این وضع مجبور بودند هم برای مقابله با این سیاست و دست بالا داشتن در روابط بین‌الملل و هم برای تأمین معاش و نیازهایشان به مواد اولیه خام، که قبلاً از طریق جاده ابریشم به دستشان می‌رسید و اکنون سد راهشان شده بود، راهی بیندیشند. با توجه به وجود اقتدار دولت مرکزی راهشان را از طریق تجارت و با سیاست استعماری پیش بردند. لذا همواره کوشید با غارت منابع و ذخایر کشورها و تضعیف اقتصاد آنان سیطره خود را بر جهان حفظ نمایند. این کشور برای حفظ رابطه سلطه‌گری و سلطه‌پذیری دیگر جوامع همواره در تلاش‌اند هرگونه مقاومت را در برابر امواج افزون‌طلبی‌های خود، از راه ایجاد تفرقه و فرقه‌سازی جلو ببرند.

با مختصر تأملی در اوضاع و شرایط داخلی ایران در دوره قاجار (زمان پیدایش و ظهور بایبگری) روشن می‌گردد که دولت‌های استعمارگر روس و انگلیس بر سر منافع و امتیازات در ایران، در رقابت با یکدیگر بودند و در نهایت در صدد برآمدند ایران را بین خود تقسیم کنند، به گونه‌ای که بعد از برقراری مشروطه در دوره مجلس اول، قرارداد ۱۹۰۷ و تکمله‌های سری آن در ۱۹۱۵ نشان می‌دهد که آنان به این توافق، که شمال از آن روسیه و جنوب در اختیار انگلیس باشد، رسیده بودند. (قدوسی‌زاده، ۱۳۹۶: ۱۲)

وقوع جنگ جهانی اول و حذف قدرت‌هایی چون عثمانی و روسیه، موقعیت انگلستان در منطقه خلیج فارس بسیار قوی‌تر از دوران قبل از جنگ شد و توانست سلطه خود را بر خاورمیانه گسترش دهد و کشورهای منطقه را به مستعمره خود تبدیل کند. با پایان جنگ جهانی دوم و سلب امکان استعمار کشورها به صورت مستقیم و مستعمره، سیاست‌های جدیدی تحت عنوان استعمار نو به کار گرفته شد و شیوه‌های استعمار کلاسیک به کار خود پایان داد.

انگلیسها در دهه ۷۰ متوجه شده‌اند که دیگر نمی‌توانند مانند سابق رفتار ارباب و رعیتی با دیگر کشورهای منطقه داشته باشند. به همین منظور سعی دارند تا از تحولات منطقه که به دلیل افزایش آگاهی مردم صورت گرفته، استفاده برده و نقشه استعماری نوینی را فراهم آورند. آنها با ایجاد

ترجمه: تقسیم کردن افراد به گروه‌های مخالف که به صورت دائمی به مخالفت با یکدیگر پرداخته و فرصت نکنند علیه یک دشمن واحد متحد شوند.

درگیرهای فرقه ای، تاکید بر ایدئولوژی های ساختگی همانند دموکراسی غربی و حقوق بشر سعی دارند تا نحوه تفکر و شیوه زندگی مردم شرق را تغییر دهند. (قدوسی زاده، ۱۳۹۶: ۱۲)

۳. یافته های پژوهش

پس از حوادث بمب گذاری ۷ جولای ۲۰۰۵، دولت انگلیس دستور تشکیل کارگروهی در مورد بررسی اسلام در انگلیس را صادر کرد. این کارگروه متشکل از افرادی با تفکرات اسلامی و نژادهای مختلف، به بررسی ابعاد و اشکال گوناگون اسلام در بریتانیا و راهکارهایی برای پیشگیری از گسترش افراطی گری می پرداخت.

یکی دیگر از اقدامات دولت بریتانیا در قبال جامعه مسلمانان، طرح موسوم به "پیشگیری است. طبق این طرح، تا ماه آوریل ۲۰۱۹، حدود ۱۰ هزار مراجعه به پلیس و مقامات امنیتی صورت گرفته است که بر مبنای آن، مراکزی به کنترل و نظارت بر مسلمانان پرداختند. طرح مذکور که در چند سال گذشته و در دولت سابق دیوید کامرون به عنوان راهبردی برای پیشگیری از گرایش مسلمانان به افراطی گری مطرح شده است، واکنش های بسیاری را از سوی جامعه مسلمانان بریتانیا در پی داشته است. یکی از این واکنش ها، اقدام داوطلبانه مسلمانان به جلوگیری از افراطی گری و گرایش جوانان به گروه های تروریستی در درون جامعه خود، بدون نیاز به دخالت دولت و یا پلیس است. با این وجود، قرار است اجرای طرح مذکور بیش از پیش ادامه و شدت یابد، که به عبارتی تبدیل به نوعی عملیات امنیتی برای تحت نظر قرار دادن جامعه مسلمان شود. (National Center for

Biotechnology Information, 2016)

۱-۳. فرقه سازی تا خلق غالیان

سیاست بریتانیا در قبال مسلمانان عمدتاً در محور دوم یعنی «سیاست غیر رسمی-پنهان قابل درک است. تقسیم و سپس تفوق گرفته شده از ریشه لاتین divide et impera راهبرد جامعی است برای به دست آوردن قدرت و حفظ آن از راه شکستن یک قدرت متمرکز به قطعات کوچکتری که هر یک به تنهایی قدرت کمتری از اجراکننده این استراتژی دارند.

۱ برای مطالعه بیشتر مراجعه کنید به

(<https://w.wiki/9zQj>)

2 Prevent

3

divide and conquer

ارکان این تکنیک عبارت است از:

- تشویق تقسیمات بین «مادون» ها

- پرورش بی‌اعتمادی و عداوت درونی

این سیاست علاوه بر ایران، در سودان، نیجریه، هند و پاکستان نیز اعمال شده است. در مورد ایران، موضوع از خلیج فارس آغاز می‌شود. طبق قرارداد میناب (۱۰۳۱ ق/۱۶۲۲م) که بین امام قلی‌خان فرمانده سپاه اصفهان ایران و افسران انگلیسی کمپانی هندشرقی منعقد شد، انگلیسی‌ها با ناوگان خود از طریق دریا به پایگاه پرتغالی‌ها در قشم و هرمز حمله کرده و از امتیازاتی بهره‌مند شدند که اهم آن عبارت بود از: (بند ۱) استحکامات جزیره هرمز توسط ناوگان ایران و انگلیس تصرف شود. این بند در سال ۱۱۳۵ چشم‌انداز خوبی را برای قدرت‌های استعماری، به ویژه انگلستان به وجود آورد تا موقعیت خود را در خلیج فارس تثبیت کنند. از این رو انگلیسی‌ها در قرن هجدهم از شکل‌گرفتن همکاری بین کشورها در خلیج فارس جلوگیری و اوضاع منطقه را متشنج کردند. (رازنهان، آهنگران، ۱۳۹۲: ۱۳۱) یکی از راه‌های متشنج کردن، ایجاد تفرقه و اختلاف بین قبایل ساکنین خلیج فارس و نیز جلوگیری از اتحاد این قبایل با قدرت‌های بزرگ منطقه بود. همفر مأمور وزارت مستعمرات بریتانیا در سال ۱۷۱۰م یعنی دوازده سال پیش از انقراض سلسله صفوی برای جمع‌آوری اطلاعات به منظور جستجوی راه‌های در هم شکستن اتحاد مسلمانان و نفوذ استعماری در ممالک اسلامی وارد ایران شد. در آن زمان اعتبار مالی کافی در اختیار همفر و همکاران وی قرار داشت و به نقشه‌های دقیق و اطلاعات دست اول مجهز بودند. از جمله فهرستی کامل از نام وزرا، فرمانروایان، مأموران عالی‌رتبه، علما و رؤسای قبایل به آنها داده شده بود. حتی هم‌اکنون نیز سفارت خانه‌های بریتانیا نقشی مهمی به عنوان آوانگارد در نفوذ بریتانیا به کشورهای اسلامی بازی می‌کنند، از این رو کارمندان محلی در سفارت انگلیس در تهران و دیگر پایتخت‌های کشورهای مسلمان معمولاً از میان افراد جامعه مقصد اما از میان اقلیت‌ها و فرقه‌های دینی همانجا انتخاب می‌شوند. همچنین، «وزارت مستعمرات انگلستان» در سه قرن پیش ۱۱۴۶ (۱۷۶۸) نقشه‌های منظم و اطلاعات کافی از ممالک اسلامی داشته است.

۱. شکل‌گیری قرائت‌های متفاوت از دین

شرایط بریتانیا در هندوستان و چین تحت نفوذش، به لحاظ تضادهای داخلی و اختلافات قبیله‌ای و قومی و مذهبی متفاوت بود و مواظبت می‌کرد که آنان آگاه شوند همچنان در جهل و تفرقه و فقر و بیماری به سر برند. برای این کار برنامه‌های دقیقی تهیه شده بود. همزمان، شعبات کمپانی هند شرقی در شهرهای بزرگ هند توسعه یافت و با افزایش ثروت، پول بیشتری برای تشدید اختلاف بیشتر بین شاهزادگان هند کسب کرد. این تفرقه‌انگیزی، به عرصه سیاسی محدود نشد و با تحریک آنها، هندوها علیه مسلمانان قیام کردند. اندکی دورتر حتی دین جدیدی به نام «سیک» تأسیس شد و با هندوها و مسلمانان به ستیز برخاست؛ (یاری، نعمتی ۱۳۸۸: ۱۲۹-۱۴۲) اما در دو کشور عثمانی و ایران، با وجود قراردادهایی که بین آنان و انگلیس منعقد شد و با توجه به نفوذ جاسوسان انگلیس در این دو کشور (که با موفقیت‌هایی از قبیل ترویج فساد اداری، رشوه‌خواری و خوشگذرانی پادشاهان همراه بود و بنیان این حکومتها را متزلزل کرده بود)، انگلستان از نتایج ضعف این حکومتها به سود خود مطمئن نبود و به دلایلی از جمله نفوذ معنوی اسلام و اینکه اسلام دین زندگی و سیادت و آزادگی است و پیروان راستین اسلام به آسانی تن به اسارت و بندگی نمی‌دهند، و همچنین به دلیل هوشیاری و دوراندیشی حکومتها در این دو کشور و نیز علمای اسلام (به خصوص که علما در مردم نفوذ فراوان داشتند و حکومتها و مردم برای آنان احترام قائل بودند) مانند مفتیان «الازهر» در مصر و مراجع تشیع در ایران و عراق، هر کدام به موانع بزرگی در برابر مقاصد استعماری انگلستان تبدیل شدند. در این راستا استعمار انگلیس برای تأمین مقاصد خود و تضعیف و متزلزل کردن مذهب شیعه مسئله فرقه‌سازی را در دستور کار خود قرار داد. در ابتدا شکل‌گیری باییت برای از بین بردن وحدت مذهبی میان شیعیان و ایجاد تشتت میان مردم بود که با اقدامات قاطع امیرکبیر روبه‌رو شد اما بعدها این فرقه‌ها در قالب بهائیت که مورد حمایت انگلیس و نیز ازلیه که مورد حمایت روسیه بود به حیات خود ادامه می‌دادند. این اقدام استعمارگران به این علت بود که آنان به قدرت و نفوذ دین و نیز جایگاه علما در میان ایرانیان به خصوص با توجه به سوابق ایرانیان در مسئله جهاد علیه روسیه در جنگ‌های ایران و روسیه پی برده بودند، لذا دین را عاملی بر سر راه خود می‌دیدند و می‌خواستند با همین حربه به ایمان مردم ضربه بزنند، در مسئله سرکوب این جریان‌ها توسط علما و نیز شخص امیرکبیر،

انگلستان تلاش های زیادی برای جلوگیری از این اقدامات انجام داد اما توفیقی نیافت. (اسماعیلی، ۱۳۸۷: ۸۸)

ترفند فرقه سازی و اختلاف افکنی که هنوز پس از سال ها مورد استفاده انگلیس است در عصر حاضر نیز خود نمایی می کند به طوری که با گسترش روز افزون جمعیت مسلمانان در اروپا و آمریکا و انگلیس، با توجه به برهم خوردن ترکیب جمعیتی این کشورها به لحاظ دینی و مذهبی، اشتیاق گسترده جوانان در غرب به سمت معنویت بویژه اسلام و همینطور مذهب تشیع. این اتفاق حساسیت هایی را برای نظام سلطه جهانی علی الخصوص انگلیس ایجاد کرده است که برای مقابله با این روند اقداماتی انجام می دهد که از جمله آن می توان به دو اقدام علنی اشاره کرد: ۱- فرقه سازی ۲- دین سازی

۲. یافتن نقاط ضعف مسلمانان و ایجاد تفرقه میان آنان

در سده نوزدهم نفوذ انگلیسی ها به افغانستان، بلوچستان و بعدها کرمان و فارس رسید و با حمایت انگلیس سیاست احیای فرقه «اسماعیلیه» در هند و ایران و تأسیس آئین های «قادیانی»، «بابیت»، «وهابیت» و... زمینه را برای تجزیه بلاد اسلامی مهیا کرد تا جایی که وهابیان در دوره فتحعلیشاه کربلا را ویران کردند و بعدتر، «آقاخان سوم» مدعی «امامت اسماعیلیه» علیه «خلیفه عثمانی» بیانیه می داد و بعدها به عنوان پادشاه در انهدام امپراطوری عثمانی، به عنوان تشریفاتی «رئیس جامعه ملل» دست یافت.

احمدیه در هندوستان و پاکستان نفوذ انگلستان را تعمیق بخشید. غلام احمد از رهبران اصلی احمدیه بیش تر عمر خود را در تأیید و پیروزی دولت انگلستان سپری کرده است و در زمان استعمار هندوستان توسط انگلیس چندین رساله و کتاب در تجلیل و حمایت از دولت انگلستان به نگارش درآورد. وی بر این باور بود که دولت بریتانیا همه اقشار مردم را از جهت حریت و آزادی با دیده یکسان می بیند و در این باب کمال انصاف و دادگری را رعایت می کند، ملت ها در زیر سایه رأفت آنها به آرزوی خود رسیده اند و از وقتی که دست به دامان آنان زده اند در راحتی به سر می بردند، بدین جهت برای سران و بزرگان انگلیس دعا می کرد و اطاعت از دولت انگلستان را واجب می دانست. (سرلک، ۱۳۹۳) او در کتاب حقیقه المهدی مدعی است که اگر ترس از شمشیر دولت بریتانیا نبود وی را می کشتند، لذا از دولت بریتانیا سپاسگزار بود. این ارتباط و دل بستگی بعد از غلام احمد نیز ادامه داشت تا جایی که خلیفه دوم این فرقه، بشیرالدین محمود احمد کتابی به نام «تحفه شاهزاده

ویلز» به پادشاه انگلستان «ویلز نجل جورج پنجم» به نگارش درآورد و به وی هدیه داد. بهائیان نیز مورد حمایت جدی بریتانیا بودند. از این رو عباس افندی مورد عنایت و حمایت آشکار وینستون چرچیل (وزیر مستعمرات انگلیس)، هربرت ساموئل (کمیسر عالی بریتانیا در فلسطین) و رونالد استورز (فرماندار حيفا و توابع) قرار داشت و به گفته تاریخ بهائیان مورد توجه و اطمینان کامل مقامهای انگلیسی حکومت فلسطین بودند و اکثر آنها در مقامهای حساس دولتی مانند فرمانداری، ریاست ثبت اسناد و مأموریت‌های خیلی بالایی در این سرزمین دیده می‌شدند. (عوده، ۲۰۰۰م: ۶)

به نوشته شوقی افندی، زمانی که بها از سوی ناصرالدین شاه در تبعید عراق بسر می‌برد، ژنرال کنسول انگلیس در بغداد (کلنل سر آرنولد باروز کمبل) باب مراوده و مکاتبه را با بها گشود و طی نامه‌ای به او پیشنهاد داد که «تبعیت» دولت انگلیس را قبول و در تحت «حمایت» آن دولت درآید و حضوراً نیز متعهد شد که هرگاه مایل به ارسال پیامی به ملکه ویکتوریا باشد، در مخاברה آن به لندن اقدام خواهد کرد. حتی معروض داشت «حاضر است ترتیباتی فراهم سازد که محل استقرار» بها «به هندوستان یا هر نقطه دیگر که مورد نظر» وی باشد «تبدیل یابد». (دانشنامه جهان اسلام، ش ۲۰۶)

آنتونی وین در کتاب ایران در بازی بزرگ می گوید: جامعه بهائیان مذهبی لبریز از عقاید تساهل آمیز و نیکو کاری دارند. وی معتقد است سرپرسی سایکس کنسول وقت بریتانیا به شدت تحت تاثیر درویش نعمت الهی قرار داشت چرا که ساختار فکری آنان به فراماسونرها شباهت داشت و لژهایی در سراسر کشور داشتند.

لذا در پی ویران ساختن تمام وجه اسلام برآمدند. ریشه بسیاری از جنگ‌ها و اختلافات قومی، مذهبی و مرزی خاورمیانه را می‌توان در سیاست‌های دولت انگلستان از زمان تجزیه عثمانی و بعد از آن دانست. چنانچه انگلستان در متصرفات خاورمیانه‌ای، در هر امپرنشین، احساسات قومی، نژادی، زبانی و مذهبی متفاوتی را گسترش داد. نتیجه برجسته ساختن قومیت و مذهب در قالب هویت‌های فرهنگی اجتماعی کوچک‌تری نظیر عرب-گرد، شیعه سنی، ترکمن، آشوری، کلدانی، ایزدی، مندایی و صابئین و غیره نهایتاً چیزی همچون داعش است. داعش در ابتدای کار خود تلاش نمود خود را نماینده اهل سنت عراق در مقابل دولت مسلط شیعه معرفی کند و در سوریه نیز همین استراتژی را اجرا نموده است. (قاسمی، عین الهی، ۱۳۹۵: ۴۲)

آشکار است که بریتانیا از روشن نگاه داشتن شعله جنگ های فرقه ای بهره می برد و بعضاً مستقیماً به این فرایند یاری می رساند. از این رو دولت انگلیس از مهاجرت برخی از دانشجویان انگلیسی به سوریه آگاه بوده و از پیوستن آنها به داعش جلوگیری نکرده است. اسناد افشا شده و قرائن بسیاری وجود دارد که کشورهای غربی، در تاسیس داعش نقش اساسی داشته اند؛ هیلاری کلinton، وزیر خارجه سابق آمریکا، در کتاب خاطرات خود تحت عنوان "گزینه های سخت" اذعان کرده است که آمریکا در پس پرده تأسیس گروهک داعش بود و در رابطه با هم پیمانان منطقه ای غرب، جو بایدن، معاون رئیس جمهوری آمریکا اعلام کرد که متحدان واشنگتن در خاورمیانه از جمله ترکیه، قطر، امارات و عربستان عامل اصلی پیدایش و رشد داعش هستند. (کلinton، ۱۳۹۵: ۱۲۹)

۴. فرقه سازی در جهان تشیع

شروع فرقه سازی در میان شیعیان از زمان محمدشاه قاجار، با فعالیت های بایه شروع شد. هرچند که قدرت های خارجی از همان زمان تاکنون همیشه از این فرقه ها در جهت مقاصد و مرام های خود، استفاده سیاسی و فرهنگی کرده اند که به قدرت رسیدن برخی از رهبران آن ها در مناصب حساس حکومتی در دوران پهلوی، نشانه این استفاده است. یکی از شیوه های مبارزه با اسلام، تمرکز بر فرقه سازی در درون جوامع اسلامی است؛ ایجاد یا تقویت فرقه هایی به ظاهر اسلامی برای ضربه زدن به اسلام اصیل و اسلام جهادی و اسلام ناب. نظام سلطه، تجربه موفقی از فرقه سازی در جهان اسلام دارد. انگلیس در دوران استعماری خود، تقریباً در قرن نوزدهم میلادی، این تجربه را در جهان اسلام پیاده کرد و بهره های فراوانی نیز از آن گرفت. به عنوان مثال، تجربه ایجاد فرقه انحرافی وهابیت در عربستان، باییت و بهائیت در ایران، اسماعیلیه جدید و همچنین قادیانیه در هندوستان، طالبانسم در پاکستان و افغانستان، تقویت و ترویج سلفی گری در جهان اهل سنت، همگی از تجربه های موفقی است که انگلیس، بیشترین نقش را در ایجاد آن و یا بیشترین بهره گیری را از آن ها داشته است. (نظری، گراوند، ۱۳۹۵: ۱۱۳) کلنل استوارت، رئیس سازمان جاسوسی انگلستان در هند، درباره چگونگی ایجاد فرقه اسماعیلیه جدید، در خاطراتش می نویسد: دستوری از رؤسا به من رسید که تا هر چه زودتر عده ای را به دور آقاخان جمع کنم و مقدمات دینی تازه، فراهم کنم. من از دینی که قرار بود

عنوان شود، هیچ اطلاعی نداشتم. خود آقاخان نیز مطالب زیادی در آن باره نمی‌دانست. به همین جهت خواستم تا مستشرقین و یا مأموران مذهبی هندوستان اطلاعات کامل در این باره به ما بدهند. (استوارت، ۱۳۸۶: ۵۵)

۴-۱. فرقه طلوعیه

مؤسس این فرقه **مستر جیکاک (معروف به سید جیکاک)** جاسوس انگلیسی و مأمور ویلیام داریسی بود، او بصورت مخفیانه در مسجد سلیمان زندگی کرد. وی در آغاز به‌عنوان چوپانی کر و لال به مدت هفت سال در ایل بختیاری به آموختن فرهنگ و زبان بختیاری پرداخت و پس از فراگیری آن، به‌عنوان یک بختیاری در منطقه نفت‌خیز مسجد سلیمان سکنی گزید. در طول حضور خود در آن منطقه با فنون شعبده‌بازی و حربه‌های دیگر، توجه مردم محلی را به خود معطوف و خود را به‌عنوان یک روحانی شیعه که اجدادش به امام علی (ع) می‌رسد معرفی کند. او با پیدا کردن مریدهای بسیار اقدام به ایجاد یک فرقه به نام طلوعی‌ها می‌کند که تمرکزش را بر روی عشایر جنوب و مقابله با برپایی هرگونه نهضت جنوب گذاشت و به ایجاد فرقه (طلوعی‌ها) از طریق جذب شیعیان متعصب، ترویج اعتقادات غیرسیاسی و قشری مذهب در منطقه اقدام کرد. (ذوالفقاری و همکاران، ۱۳۹۷: ۲۷۸)

۴-۲. فرقه مریمیه

فرقه مریمیه توسط فردی به نام فریتویف شوان بنیان گذاشته شد، شوان برای خود نقشی «جامع» (یونیورسال) و فراتر از ادیان مرسوم، از جمله اسلام، قائل بود و خود را منادی «دین خالده» و «حکمت خالده» (خرد جاودان) می‌دانست. او معتقد بود که دارای رابطه خاصی با «مریم باکره» و نیز با خداوند است. در واقعه فرقه‌ای است نخبه‌گرا که علاقه‌ای به گسترش کمیت خود ندارد، بلکه جذب نخبگان را، بویژه برجسته‌ترین و تأثیرگذارترین‌شان را، دنبال می‌کند. از این‌رو، مریمیه هنوز فرقه‌ای کوچک، ولی متنفذ در نهادهای آکادمیک و فرهنگی، مانده است. در سال ۱۹۷۹ (مقارن با انقلاب اسلامی ایران) این فرقه طرف دارانی در انگلیس، امریکا و فرانسه داشت. در برخی کشورهای اسلامی همچون ایران، نیز توسط سید حسین نصر ترویج یافت. این فرقه توانست قبل از انقلاب اسلامی به القاء خرافه‌های از جمله صوفیگری، جدائی دین از سیاست در اسلام، ترویج اباحی‌گری به خصوص در قشر دانشجو اقدام کند.

۱ این فرقه در جریان ملی شدن صنعت نفت بیانی داشتند مذهب برای ما کافی است.

۴-۳. فرقه صوفیان هند

تعدادی از صوفیان هند که در اواخر دوران صفویه، با وساطت عوامل انگلیس به ایران آمده بودند مورد مخالفت علامه مجلسی قرار گرفته بودند، بار دیگر در دوران فتح علی شاه قاجار از هندوستان تحت استعمار انگلیس راهی ایران شدند. این عده که در ایران نیز توسط برخی از سرسپردگان انگلیس مورد حمایت قرار داشته‌اند، تلاش وسیعی برای اشاعه طرز تفکر انحرافی و غربی خویش آغاز کردند. (مرادی، ۱۳۸۹: ۱۰۷)

آن‌ها که در میان مردم به "درویش‌های هندی" معروف شده بودند با تشکیل محافل شبانه، برپائی خانقاه و ... مردم را به "گوشه‌گیری" دعوت کرده و نجات و سعادت اخروی را در واگذاری کار سیاست و مملکت‌داری به پادشاهان می‌دانستند و تبلیغ می‌کردند که تقرب به خدا؟! تنها در "خلوت‌نشینی" و کناره‌گیری از "قیل‌وقال" ممکن است. (مرادی، ۱۳۸۹: ۱۰۹)

۴-۴. فرقه شیخیه

(فرقه شیخیه)، یکی دیگر از فرقه‌هایی است که در این دوران ساخته شده و به صحنه آمد. شیخ احمد احسائی و سید کاظم رشتی عواملی بودند که برای ساختن این فرقه توسط انگلیس بکار گرفته شدند. پیدایش شیخیه که "فرقه احسائیه" نیز نامیده می‌شود، تقریباً همزمان با «وهابیت» در میان اهل تسنن که مطابق اسناد و مدارک موجود "انگلستان برای ساختن این فرقه" از شخصی بنام محمد بن عبدالوهاب استفاده کرده است. ماجرای این دو فرقه و مأموریتی که از جانب انگلیس بعهده گرفته بودند، داستانی عبرت‌انگیز است و می‌تواند در شناخت ترفندهای استعمارگران برای ورود به مبحثی که پیش روی داریم نقش موثری داشته باشد.

۴-۵. فرقه حجتیه

انجمن حجتیه تشکیلاتی بود که باهدف اصلی، دفاع از اسلام در مقابل بهائیت و تلاش برای «فراهم کردن زمینه ظهور امام عصر (عج)» در سال ۱۳۳۲ توسط شیخ محمود حلبی تأسیس شد. افکار مورد ترویج این فرقه را می‌توان عقیده قشری و تحلیل ناروا پیرامون علائم و نشان‌های ظهور حضرت حجت (عج) اعتقاد به جدایی دین از سیاست از جمله تفکرات این فرقه دانست که بسیار مورد حمایت و ترویج انگلیس واقع شد. فعالیت‌های فرقه حجتیه به‌عنوان یک گروه به‌ظاهر مذهبی و دینی و تبلیغات این گروه و تفکرات و اعتقادات انتقادی و متحجرانه، گسترش فعالیتها و تالیفات افراد

مدعی ارتباط با امام زمان (عج) و گروههای منحرف در این داستان مثل تالیفات سید حسن ابطحی و فردی که به نام سید حسنی خود را نماینده امام زمان (عج) معرفی کرده و با دستورات اذکار خودساز به برخی افراد ساده لوح به دنبال اهداف و نیات زشت و ضد دینی و شیعی می‌باشند.

۴-۶. فرقه رام الله

رهبر این فرقه «پیمان الهی» است که بعد از پایان محکومیت قضایی خود در ایران، از سال ۹۲ به انگلیس (لندن) مهاجرت کرده و به ترویج فرقه خود می‌پردازد. وی ادعا داشت از غیب خبر دارد و بر تمام علوم باطنی تسلط دارد و در عین ناباوری مریدان در خرداد سال ۸۶ در حین دستگیری به‌جای ناپدید شدن، از دیوار حیاط همسایه فرار کرد. این دستگیری فرصتی شد تا چهره‌ی پوشالی‌اش آشکار شود. وی چندین بار به دلیل ترویج عقاید خرافی و انحرافی و فریب مردم - به‌ویژه جوانان - به همراه گروهی از اطرافیانش در ایران بازداشت شده است.

۴-۷. فرقه احمدالحسن بصری یمانی

احمد الحسن بصری (احمد الحسن زاده ۱۹۷۳ میلادی در منطقه ای بنام هویر از توابع زبیر از استان بصره است). او در سال ۱۹۹۹ از رشته مهندسی عمران دانشکده مهندسی نجف فارغ‌التحصیل شد و سپس به تحصیل در حوزه علمیه نجف پرداخت. به گزارش الشرق الاوسط وی در سال ۲۰۰۴ دعوت خود را آغاز نمود. (Wikipedia, 2024) در سال ۲۰۰۸ در نواحی بصره و ناصریه بین حامیان احمد الحسن موسوم به «انصار المهدی» و نیروهای دولت عراق درگیری مسلحانه رخ داد که طی آن حدود ۷۹ نفر کشته شدند و مدعی مهدویت در عصر معاصر از رؤیت امام عصر در خواب به رؤیت امام در بیداری و از آن به بابت امام که نوعی دیگر از یمانی بودن است، رسیده است؛ و به‌تازگی مبلغان این جریان چهره‌ای از احمد الحسن معرفی می‌کنند که کاملاً مطابق با امام زمان و حضرت قائم است؛ یعنی به‌مرور مطابق فرقه قادیانی، در حال انتقال کارکردهای امام زمان (عج) به احمد الحسن هستند. مشابه همان مسیری که فرقه قادیانی در جذب افراد ساده لوح پیمود. جریان احمد الحسن، شباهت فراوانی با فرقه قادیانی (احمدیه) دارد. این فرقه که در بین شیعیان عراق بعد از زمان اشغال این کشور رواج یافته است سبب توجه و گرایش‌های زیادی به این فرقه از شیعیان در کربلا، نجف، بغداد و سامرا بوده است. وجوه اشتراکاتی بین جریان احمد الحسن و دیگر فرق ساختگی وجود دارد که حداقل آن دشمنی آنان با مرجعیت شیعی، فقهاء و عالمان دینی شیعه می‌باشد.

باشد. بویژه با مرجع شیعه، آیه الله سیستانی، بیشترین دشمنی را ابراز می کرده‌اند. این فرقه که در اندیشه های خود تکفیر را پرورش می دهند با هرکسی که با عقاید و آراء این جریان مخالف باشد، او را تکفیر کرده و از اقسام ترفندها و حیل، حتی گاهی سحر و جادو، سعی در اشاعه و ترویج جریان باطل خویش، دارند. (Wikipedia, 2024)

۴-۸. فرقه اسماعیلیه^۱

آقاخان امام چهل و نهم شیعیان فرقه اسماعیلی است که بعد از پدربزرگش سلطان محمدشاه آقاخان در سن ۲۰ سالگی و در یازده ژوئیه ۱۹۵۷ به امامت رسید. از اقدامات او تأسیس مؤسسه مطالعات اسماعیلی است که نهادی تحقیقاتی برای انتشار منابع، اسناد و مکتوبات اسلام به ویژه شیعه اسماعیلیه است که در سال ۱۳۵۷ (۱۹۷۹ میلادی) در لندن تأسیس گردید. (Wikipedia, 2023) این مؤسسه به ترویج افکار و جریان سیاسی و روشنفکری لیبرال غربی همراه شده و خواهان تلفیقی از لیبرالیسم با اسلام است. آقاخان با پایه گذاری نهادها و مؤسسات اقتصادی و فرهنگی در انگلستان، شبه قاره هند، ایالات متحده امریکا و... توانسته است برای این فرقه نفوذ سیاسی بسیاری بدست آورد. «آقاخان سوم» که از دربار انگلیس، لقب اشرافی "SIR" را دریافت کرده است، در شکل گیری تاریخ استعماری هند نقش مهمی ایفا نمود. آقا خان همواره به بریتانیا نزدیک بوده است. آنتونی وین در کتاب ایران در بازی بزرگ بر این نزدیکی صحنه می گذارد که وی تبعه انگلستان است و از این رو خود را سزاوار حمایت بریتانیا می داند. (Wikipedia, 2023)

۴-۹. فرقه صادق شیرازی

این مرکز از طرف بیت آقای «سید محمد شیرازی» افتتاح و هم‌اکنون توسط سید مجتبی شیرازی برادر کوچک او اداره می شود. این حسینیه در حقیقت نمایندگی ترویج افکار و عقاید خانواده شیرازی را در لندن بر عهده دارد. اقدامات ضد شیعی و مذهبی این گروه خوراک مناسبی برای فضای ماهواره‌ای و رسانه‌ای جهان علیه شیعیان تهیه کرده است که از جمله می توان به شبکه‌های عربی و فارسی زبان همچون شبکه جهانی امام حسین (۱-۲-۳)، مرجعیت، سلام، رقیه، ابوالفضل العباس، الانوار، خدیجه،

۱ اسماعیلیان، فرقه‌ای از شیعیان هستند که به امامت «اسماعیل» فرزند امام جعفر صادق (ع) معتقد می‌باشند.

الزهراء، المهدي و غيره اشاره کرد که در ایام محرم با تبلیغ شنیع‌ترین مسائل با عنوان شعائر حسینی، باعث وحشت مردم دنیا از شیعیان شده‌است. شبکه‌هایی که با پنهان شدن در ظاهر دینی سعی می‌کنند جلوه‌های واقعی شیعی بودن را به صورت کاملاً وارونه نشان دهد. (<https://w.wiki/A3UY>)

۴-۱۰. فرقه الحیب

«یاسر یحیی عبدالله حیب سلام الحیب» (متولد ۱۹۷۹ میلادی) روحانی شیعه اهل کویت و صاحب شبکه تلویزیونی «فدک» و مدیر این موسسه است. با ورود وی به انگلیس، اقدام به راه اندازی روزنامه Shia newspaper - تأسیس حوزه علمیه امامین عسکریین (ع)، هیئت خدام المهدي (ع)، شبکه ماهواره‌ای فدک، شبکه ماهواره‌ای صوت العتره و سایت القطره کرده و اخیراً نیز پروژه بزرگ ساخت مسجد محسن شهید را در دست انجام دارد. یاسر الحیب با نوشتن کتاب «الفاحشه... الوجه الاخر لعائشه» به ایجاد شکاف‌های و اختلاف‌های مذهبی شدید را بین اهل سنت و شیعه ترویج می‌کند. «شیخ عبدالعزیز آل شیخ» مفتی اول سعودی در برابر این اقدامات و هتاک‌های یاسر الحیب، این چنین با خرسندی واکنش نشان می‌دهد که «بعد از اسائه یاسر الحیب به ام المؤمنین عایشه، انتشار مذهب تشیع در کشورهای عربی و اسلامی متوقف شده است». وی در دیدار خود با ائمه جمعه و جماعات مساجد عربستان سعودی گفت: سخنان یاسر الحیب، روحانی شیعه کویتی باعث شد تا بسیاری از اهل سنت که تمایلی به تشیع پیدا کرده بودند، از مسیر انحرافی خود برگشته و راه مستقیم را برگزینند. اقدامات تفرقه افکنانه ایشان سبب تخریب شدید چهره شیعیان در اروپا و بریتانیا شده است. (<https://w.wiki/A3SE>)

۵. فرقه سازی در اهل سنت

دیوید فرامکین در تحلیل وضعیت خاورمیانه در زمان جنگ جهانی اول می‌گوید رهبران و مقامات دولت بریتانیا بر این باور بودند که می‌توان اسلام را برای خرید یا تسخیر رهبران مذهبی مورد سوءاستفاده قرار داد. آن‌ها معتقد بودند که اگر کسی بتواند خلیفه مسلمین را تحت سلطه خود درآورد، در واقع اسلام اهل تسنن را تحت سلطه خود خواهد داشت. (فرامکین، ۱۳۹۶: ۱۱۶)

در جنگ جهانی اول، بریتانیا از کشورهای عرب برای سرنگونی امپراتوری عثمانی کمک گرفت و درازای آن به آن‌ها وعده استقلال پس از جنگ داد. در بیانیه سال ۱۹۱۴، دولت بریتانیا ادعا کرد که یکی از اهداف بنیادین این کشور، "دوستی با اسلام و مسلمانان و حمایت از خلافت اسلامی است".

دولت بریتانیا هم‌چنین در ادامه این بیانیه اظهار داشت که "در میان مسلمانان هیچ ملتی توانایی برپایی خلافت اسلامی را ندارد مگر اعراب و هیچ کشوری شایسته دستیابی به این جایگاه و مسند نیست مگر کشورهای عربی". در سال ۱۹۱۵ نیز بریتانیا اعلام داشت که «دین اسلام همواره مورد احترام دولت انگلیس بوده» و برخلاف دشمنی این دولت با حکومت عثمانی، سیاست آن‌ها مبنی بر «دوستی و احترام نسبت به اسلام دچار تغییر نشده است».

این در حالی است که عدم پایبندی بریتانیا به تعهدات و وعده‌های خود مبنی بر به استقلال رساندن اعراب، نشان داد که این کشور به دنبال حضور ویژه مشاوران خود در اداره کشورهای عرب و تبدیل این کشورها به "کشورهای تحت‌الحمایه" خود است. حمایت دولت بریتانیا از شریف حسین و ادعای دوستی با اسلام در نامه‌ی این دولت به وی در نوامبر ۱۹۱۴ مشهود است:

«اگر امیر (شریف حسین) ... و اعراب در جنگ تحمیل شده از سوی ترکیه، بریتانیا را یاری رسانند، دولت بریتانیا نیز متعهد می‌شود که در مسائل مذهبی یا غیرمذهبی اعراب به هیچ‌عنوان دخالتی نداشته باشد ... همان‌گونه که ما تاکنون از اسلام در برابر ترک‌ها دفاع کرده‌ایم. می‌بایست یک نژاد واقعی عرب خلافت اسلامی را در مکه یا مدینه به دست گیرد تا در شرایط کنونی که شر بسیاری در حال وقوع در منطقه است، با کمک خداوند (حول و قوه الهی) خیر بسیاری نصیب این منطقه شود». با این وجود برخی از مقامات بریتانیایی نگران آن بودند که در طول جنگ یا پس از آن، خلافت تشکیل شده، تبدیل به محلی برای گرد هم آمدن جنبش‌های استعمارستیز علیه استعمار بریتانیا در هند و مصر شود. بریتانیا بخصوص از احتمال جنگ مقدس مسلمانان (جهاد مسلمانان) علیه بریتانیا هراس داشت.

۵-۱. دیوبندی‌ها

این فرقه که سنتی مشابه مسلمانان جنوب آسیا دارند، در دوران استعمار هند توسط بریتانیا و برای حفظ هویت اسلامی و پایبندی به قوانین دینی شکل گرفته‌اند. این گروه از مسلمانان را شاید بتوان فعال‌ترین گروه در بریتانیا دانست، چراکه همان‌گونه که پیشتر اشاره شد، ۴۰ درصد از مساجد بریتانیا تحت اداره آن‌ها بوده و اقدام به تأسیس نخستین دارالعلوم‌ها، برگزاری اولین سمینارهای دینی و تعلیم ائمه جماعت در دهه ۱۹۷۰ میلادی نموده‌اند. علمای دیوبندی، همگی اعتقاد به تفسیری بسیاری سنتی از اسلام دارند که مبنی بر آن استفاده از تلویزیون و موسیقی برای سرگرمی، اگرچه ممنوع

نیست، اما مکروه تلقی می‌شود. طبق تفکر آنان، زنان نیز می‌بایست بیش از حد ضرورت بیرون از خانه خود و در اجتماع حضور نیابند. (پیری، دورانی، ۱۳۹۱: ۱۴)

۲-۵. بریلوی ها

در ظاهر تفاوت چندانی با دیوبندی ها ندارند اما بریلوی ها با تصوف و عرفان ارتباط نزدیک تری دارند. برای دیوبندی ها عالم منادی معرفت دینی است و برای بریلوی ها پیر طریقت شخص مقدسی محسوب می‌شود. گروهی از بنگلادشی‌ها نیز از بسیاری جهات متعلق به گروه بریلوی ها می‌باشند.

(Wikipedia. 2015)

۳-۵. جماعت اسلامی

این گروه تمرکز بیشتری (نسبت به دو گروه مذکور) بر فعالیت سیاسی داشته و به‌عنوان جنبشی ضد استعماری شناخته می‌شود. این گروه سعی دارد برای احیای اسلام، مردم را تشویق به حضور در جامعه و اصلاح دینی کند. از این منظر، این گروه بی‌شبهت به اخوان المسلمین نیست، اما با این تفاوت که اخوان المسلمین در این زمینه به موفقیت بیشتری دست یافته است. گروه جماعت اسلامی توسط مولانا مودودی - از این‌رو، آنان را مودودی نیز می‌شناسند - بر این اساس بنا نهاده شده است که تنها راه رهایی از استعمار بریتانیا، تشکیل حکومتی اسلامی است. (بی‌نام، ۱۳۹۶: ۱۴۹)

۴-۵. حزب التحریر

که در آن فعالیت سیاسی و تأسیس خلافت اسلامی، مهم‌ترین وظیفه یک مسلمان شمرده می‌شود. از این‌رو، این گروه همواره مواضع مخالفی با دولت‌های مختلف بریتانیا ابراز کرده که منجر به محدودیت بیشتر این گروه شده است. اگرچه این گروه از اعضا و پیروان کمی در بریتانیا برخوردار است، اما مبارزات سیاسی و مواضع تند آن‌ها موجب افزایش شهرت و نفوذ آنان شده است.

(Wikipedia. 2024.sep.26)

۵-۵. سلفی‌ها

اصالت این گروه به عربستان سعودی بازمی‌گردد. تفاوت رویکرد این گروه نسبت به گروه‌های یادشده در تأکید آنان بر اسلام ناب، به دور از هرگونه تأثیر فرهنگی یا بدعت است. اگرچه عده‌ی کمی از مسلمانان بریتانیا در این گروه قرار می‌گیرند، اما اهمیت بررسی آنان از آن جهت است که به

فعالیت سیاسی می‌پردازند که در برخی موارد منجر به افراطی‌گری شده و موجب انحلال سازمان‌ها یا مراکز آنان شده است. (۱ July ۲۰۲۴. Wikipedia)

تحلیل یافته‌های پژوهش:

به طور خلاصه سیاست رسمی دولت انگلیس در قبال اسلام در منطقه غرب آسیا را می‌توان:

- اعمال فشار مداوم تا اقناع و ترغیب جنبش‌های اسلام‌گرا، نخبگان و مقامات دول اسلامی برای حرکت در مسیر نظم جهانی و در بهترین حالت آن طرفداری از غرب؛
- تشویق برای حرکت به سمت کثرت‌گرایی دموکراتیک (کشورهایی همچون تونس و ترکیه و همچنین تلاش برای روی کار آوردن دولت متحد دموکراتیک منتخب در لبنان)؛
- پروراندن گروه‌ها (گروه‌ها و جماعات میانه رو در بریتانیا) و افرادی که بر این باورند که تا حدی می‌شود با ایالات متحده، انگلستان و حتی اسرائیل همکاری داشت.
- بخشی از تعامل وزارت خارجه بریتانیا با اسلام مربوط به روابط با کشورهای منطقه است؛
- هدف بریتانیا حمایت از اهداف اولیه خود یعنی امنیت و ارتقاء اقتدار و پشتیبانی از ارزش‌های این کشور از طریق هدایت مسائل کشورهای دیگر بسوی منافع خود است؛
- به زعم بریتانیا، مراکش و تونس نمونه‌های خوبی از پیشرفت در جهت فضای دموکراتیک‌تر می‌باشند.
- خانواده سلطنتی و ساختار قدرت در برخی کشورها همچون عربستان در جبهه لیبرال هستند، در صورتی که جامعه بسیار محافظه‌کاری دارند. از این رو بخشی مهمی از تلاش بریتانیا متوجه روی کار آوردن رهبرانی است که نگرشی میانه رو و یا لیبرال به امور دارند؛
- اخوان المسلمین در مصر و اردن به علت نزدیکی به حماس مورد تردید هستند. چنانچه برخی از شخصیت‌های ارشد اخوان و وابستگان آن (عمدتاً در کشورهای غیرمسلمان)، حملات علیه نیروهای ائتلاف در عراق و افغانستان را توجیه کرده‌اند؛
- بریتانیا انتظار دارد و در پی آن است که منطقه خاورمیانه نهایتاً به دنبال مدل حکومتی متفاوت از غرب باشد و نه مدلی لزوماً ضد غربی؛
- وزارت خارجه بریتانیا در پی تقویت ارتباط با سایر گروه‌هایی است که عملاً نوعی تضعیف موقعیت ایران، گروه‌های مقاومت و بویژه حزب الله و حماس را دنبال می‌کنند؛

- توجه به گروه‌های غیرمسلح که به دنبال تأسیس دولت نمی‌باشند نیز امری ضروری است و بریتانیا آن‌ها را همچون جایگزین‌های بالقوه‌ای در نظر دارد؛
 - انگلیس در پی آن است که دیدگاه‌های موافق با دموکراسی و سازگار با ارزش‌های خود را تقویت کند.
 - رفع منازعات و اختلافات و تشویق گروه‌های اسلامی برای حرکت در مسیر جهانی شدن از دیگر سیاست‌های رسمی بریتانیا است.
- و سیاست پنهان این کشور در قبال گروه‌های اسلامی را می‌توان:**
- تلاش‌های پنهان در منفعل ساختن گروه‌های مخالف و تقویت موقعیت خاندان‌های در قدرت در کشورهای عرب حاشیه خلیج فارس .
 - ادغام غیر محسوس نخبگان مسلمان در سازمان‌ها، سیستم سکولاریستی بریتانیا و نیز شبکه‌های تلویزیونی؛ (سیاست بریتانیا آن است که تا حد ممکن آن‌ها را در جامعه انگلستان حل کند)؛
 - اقدام علیه ایران و حزب الله با شیوه‌های متفاوت مالی تا ایجاد و شکل بخشیدن به جنگ روانی در ایران و تشکیل شبکه‌های تلویزیونی؛
 - ایجاد اختلافات درونی در اهل سنت و ایجاد اختلاف‌های درونی اهل سنت و ایجاد اختلافات سنی-شیعه؛
 - انگلیس معتقد است که ایجاد مدل‌های سکولار در خاورمیانه بعید است. از این رو می‌کوشد در جهت‌دهی به این حکومت‌ها در جهت منافع خود حرکت کند ؛
 - یافتن راه‌های نفوذ و اعمال فشار مستمر بر جنبش‌های اسلام‌گرا، به‌خصوص نخبگان آن‌ها تا از این طریق بتواند حرکت‌های اسلامی را به سمت نظم جهانی و طرفداری از غرب بکشانند ؛
 - بسترسازی برای تامین منافع و القای شکل حکومت لیبرال دموکراسی به عنوان نمونه آرمانی اشکال مختلف حکومت‌داری.

نتیجه‌گیری

در طی قرن‌های گذشته، انگلستان برای دسترسی آسانتر به منابع سرزمینی دیگر مناطق و بویژه کشورهای اسلامی از ترفند فرقه‌سازی و اختلاف‌افکنی پس از گذشت چند دهه همچنان مورد استفاده

انگلیس قرار گرفته و در این رابطه و با گسترش روزافزون جمعیت مسلمانان در اروپا، آمریکا و انگلیس، با توجه به برهم خوردن ترکیب جمعیتی به لحاظ دینی و مذهبی، اشتیاق گسترده جوانان در غرب به سمت معنویت به‌ویژه اسلام و همین‌طور مذهب تشیع در کشورهایی که در گذشته نسبت به دیگر مذاهب، به شیعیان زیادتر بوده به‌ویژه در کشورهای اسلامی، توانمندی جریان بیداری اسلامی، به‌ویژه نقش شیعه در این روند، معرفی اسلام ناب به‌عنوان تنها مکتب رهایی‌بخش و نجات‌دهنده بشریت در این راستا قابل تجزیه و تحلیل است. ضرورت چسبندگی بیشتر انگلیس به کشورهای ثروتمند منطقه خلیج فارس بیش از پیش خودنمایی می‌کند و حساسیت‌هایی را برای نظام سلطه جهانی علی‌الخصوص انگلیسی‌ها ایجاد کرده است که برای مقابله با این روند اقداماتی انجام دهند که از این اقدامات می‌توان به دو اقدام علنی اشاره کرد: ۱- فرقه سازی ۲- دین سازی

تاریخچه اقدامات انگلیس از گروه‌های تکفیری و اسلامی رادیکال نشان می‌دهد که این اقدامات عمدتاً به دلایل استراتژیک و سیاسی بوده‌اند و نه به دلیل تأیید ایدئولوژی این گروه‌ها. به عنوان مثال، انگلیس برای مقابله با نفوذ شوروی و حفظ منافع خود در خاورمیانه، به‌ویژه در دوران جنگ سرد، از گروه‌های تندروی اهل تسنن حمایت کرده است. همچنین، برخی منابع ادعا می‌کنند که انگلیس از گروه‌های شیعی افراطی مانند فرقه شیرازی برای ایجاد تفرقه و تضعیف کشورهای اسلامی حمایت کرده است. علاوه بر این، انگلیس و برخی کشورهای غربی دیگر، در مواردی از گروه‌های تکفیری به عنوان ابزاری برای پیشبرد اهداف سیاسی و ایجاد بی‌ثباتی در منطقه استفاده کرده‌اند. در این متن اضافه کن که نیاز به چه تحقیقات پیشنهادی است تا این تحقیقات بعدی ادامه یابد

برای ادامه تحقیقات در این زمینه، پیشنهاد می‌شود که به بررسی دقیق‌تر اسناد تاریخی و منابع معتبر پرداخته شود تا شواهد بیشتری در مورد نوع و میزان حمایت‌ها به دست آید. همچنین، تحلیل‌های مقایسه‌ای بین سیاست‌های انگلیس و دیگر کشورهای غربی در قبال گروه‌های تکفیری و اسلامی رادیکال می‌تواند به درک بهتر این موضوع کمک کند. بررسی تأثیرات این حمایت‌ها بر وضعیت سیاسی و امنیتی منطقه نیز از دیگر زمینه‌های تحقیقاتی مهم است.

فهرست منابع

- اسماعیلی، م. (۱۳۸۷)، انگلستان و گسترش فرقه بهائیت در ایران (با تأکید بر عصر پهلوی، تهران: تاریخ پژوهان.
- استوارت، چ. ا. (۱۳۸۶). ماموریت سری با لباس مبدل، ترجمه علی کریمیان. ناشر: مولف.
- بی نام. (۱۳۹۶)، جماعت اسلامی. مجله مطالعات راهبردی جهان اسلام، ۷۲، ۱۴۹-۱۷۶.
- بی نام. (۱۳۹۵)، پایان فروپاشی. تاریخ ایران اسلامی، ۴(۲)، ۱۱۳-۱۳۴.
- پیری، م.، دورانی، ع. (۱۳۹۱). پیدایش تفکر دیوبندی در هندوستان و تأثیر آن بر بلوچستان ایران، مطالعات شبه قاره، ۴، ۱۳.
- حسینی، ح.، نوری ساری، ح. (۱۳۹۷)، سیاست خارجی دولت انگلستان در قبال بیداری اسلامی: مطالعه موردی مصر، دانش سیاسی، ۱۴(۲)، ۱۳۳-۱۶۳.
- بنیاد دائرة المعارف اسلامی. (بدون تاریخ)، بهائیت. دانشنامه جهان اسلام، ۲۰۰۶.
- ذوالفقاری، ا.، نوربخش، ی.، محمودی، پ. (۱۳۹۷)، بررسی نسبت جادو با فرقه ی سیاسی-مذهبی طلوعی، با تأکید بر قوم بختیاری. مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، ۷(۲)، ۲۵۵-۲۷۸.
- رازنهان، م.، آهنگران، ا. (۱۳۹۲)، بررسی دلایل ناکامی محمدشاه قاجار در اعاده حاکمیت ایران بر شهر هرات (۱۲۵۵-۱۲۵۱ هـ / ۱۸۳۹-۱۸۳۵ م). پژوهش های تاریخی، ۵(۱)، ۱۳۱-۱۴۸.
- سازمان بسیج اساتید. (۱۳۹۳)، تحلیل قدرت نرم بریتانیا، مطالعات قدرت نرم، ۴(۱۱)، ۷۹-۱۰۶.
- سرلک، ع. م. (۱۳۹۳). احمدیه (قادیانیه) .
- Retrieved from <http://pajoohi.ir/>
- عابدینی، ا. (۱۳۹۷). اسلام ستیزی و اسلام هراسی در بریتانیا. دومین همایش بین المللی حقوق علوم سیاسی و معارف اسلامی، ۱۰۱-۱۲۹.
- عوده، ح. ب. م. (۲۰۰۰). الاحمدیه عقائد و احداث. انگلستان: ناشر.
- فرامکین، د. (۱۳۹۶). صلحی که همه ی صلح ها را بر باد داد: فروپاشی امپراتوری عثمانی و شکل گیری خاورمیانه ی معاصر. مترجم: حسن افشار. تهران: نشر ماهی.
- قاسمی، ف.، عین الهی معصوم، ب. (۱۳۹۵)، شکل گیری گروه های ضد سیستمی در شبکه ژئوپلیتیک جهان اسلام. جامعه شناسی سیاسی جهان اسلام، ۴(۱)، ۱-۴۲.

قاسمی، ح.، حاتم زاده، ع. (۱۳۹۷)، نقش اتاق فکرها در ترویج اسلام هراسی در انگلستان (مطالعه موردی: اتاق فکر «تبادل سیاست»). مطالعات سیاسی جهان اسلام، ۷(۱)، ۵.

مشیرفر، ی. (۱۴۰۲)، در ستایش پیچیدگی: «تفرقه بینداز و حکومت کن». بازیابی شده از

<https://moshifar.com/divide-and-conquer/>

مرادی، م. (۱۳۸۹). تعاملات میر عبداللطیف شوشتری با حکومت انگلیسی هندوستان (بجی در

نخستین رویارویی های ایرانیان با غرب استعمارگر)، پژوهش های تاریخی، ۲(۱)، ۱۰۷-۱۲۴.

نظری، د.، گراوند، م. (۱۳۹۵)، بررسی عملکرد مخرب فرقه ضاله بهائیت در تضعیف ایران دوره قاجار

و عثمانی. انتشارات روزنامه اطلاعات.

کلیتون، ه. ر. (۱۳۹۵). گزینه های سخت (جلد اول). مترجم: سیدنسترن پزشکی. انتشارات آزاد مهر.

یاری، س.، نعمتی، ن. (۱۳۸۸)، گسترش نفوذ دین اسلام در شبه قاره هند از قرن اول تا پنجم

هق. پژوهش های تاریخی، ۱(۱)، ۱۲۹-۱۴۲.

قدوسی زاده، ح. (۱۳۹۶)، نکته های ناب، گزیده بیانات رهبر فرزانه انقلاب در جمع دانشجویان و

دانشگاهیان. نشر معارف.

ISNA. (n.d.). Retrieved from <https://isna.ir/x9kKZh>

IRNA. (n.d.). Retrieved from <https://irna.ir/xYjX4>

BBC. (n.d.). Islam in the UK. Retrieved from

https://www.bbc.co.uk/religion/religions/islam/history/uk_1.shtml

Hweb. (2009). Retrieved from

<https://web.archive.org/web/20090515223123/http://www.hweb.org.uk/content/view/99/3/>

Wikipedia. (n.d.). Retrieved from <https://w.wiki/9zQj>

Wikipedia. (2024). Retrieved from <https://w.wiki/9zRU>

Wikipedia. (2023). Aga Khan IV Retrieved from <https://w.wiki/3qaM>

Wikipedia. (2015). Retrieved from (<https://w.wiki/A5Fx>)

Wikipedia. (1 July 2024). Retrieved from <https://w.wiki/BSsY>

Wikipedia. (2024.sep.26). Retrieved from <https://w.wiki/BSsQ>

National Center for Biotechnology Information. (2016). Retrieved from

<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4735676>

Wikipedia. (n.d.). Retrieved from <https://w.wiki/A3SE>

Wikipedia. (n.d.). Retrieved from <https://w.wiki/A3UY>

Wikipedia. (n.d.). Retrieved from <https://w.wiki/A5gP>

Pew Research Center. (n.d.). Islam. Retrieved from <https://www.pewresearch.org/islam> Rostan, P., & Rostan, A. (2019). In which countries and in what year will Muslims be the majority in Europe?

